

Zdražování životních potřeb.

Napsal JUDr. Karel Viškovský.

V článku dřívějším promluvil jsem o zásobování konsumu masem;*) zbyvá mi promluviti o zásobování jinými potravinami a životními potřebami a o jich zdražování. —

*) Viz »Obzor Národohospodářský« 1906, str. 65. sl.

Kdežto veřejná péče obracela se v poslední době ke zdokonalení výroby a zvelebení velkého obchodu i dopravy, o vlastní zásobování rostoucího konsumu nebylo tou měrou pečováno, patrně v přesvědčení, že pokrok v zásobování konsumu vyplýne sám sebou ze zdokonalení prostředků výrobních, obchodních a komunikačních. Při tom chována ve veřejnosti plná důvěra ve volnou soutěž, tento neselhávající prý korrektiv hospodářského života, který znova vzpružuje hospodářskou činnost, kdykoliv na čas kdesi ochabla.

Než praxe ukázala, že účinnost volné soutěže má svoje meze směrem nahoru i dolů: v moderní hospodářské organisaci vylučující úmyslně volnou soutěž a v hospodářské desorganisaci, která ruší pružnost soutěže přespřílišným rozptýlením podnikání na přečetné drobné podniky.

S obou těchto stránek hodlám tedy otázku sledovati.

*

Přistupuji nejprv k posouzení vlivu organisace podnikatelské na ceny životních potřeb. Běží tu o kartely, trusty a jiné zjevy organisace podnikatelské, problemu to, který vyšinul se dnes do popředí v teorii i praxi. Nebudu sledovati povšechně hospodářský dosah kartelu vůbec, nýbrž chci stopovat jen vliv kartelování na zdražení denních potřeb životních u nás.

Z hlavních předmětů denní spotřeby, jejichž výroba neb odbyt jsou u nás vysloveně kartelovány, jsou to dnes na př. petrolej, lít, olej, uhlí, dříve pak (až do r. 1903) cukr jakožto předmět kartelu konsum obzvláště tísničího, kdežto u jiných, na př. u mléka (v Praze) mluviti lze alespoň o jisté vzájemnosti co do prodejních podmínek, jakkoli není tu vysloveného kartelu.

Uvádím nejprv některé konkretní příklady. Jako typ velikého kartelu vypočteného na vykořistění konsumu doma a na rozšíření výroby a odbytu do ciziny označiti lze kartel petrolejový (rakousko-uherský kartel). Kartel petrolejový v prvé řadě a podobně i kartely jiné provozují totiž cenovou politiku na dvě strany: domácí a vývozní. Stupňují vývoz svůj nižšími výbojnými cenami zboží vývozního, začež zjednávají si náhradu zvýšením ceny pro konsum domácí. To platí zejména co do petroleje a platilo až do r. 1903 o cukru.

Petrolejový kartel rakousko-uherský má své podmínky v celní politice naší, která ve vysoké celní ochraně pro petrolej zjednala

těžařům petroleje více než vydatnou náhradu za jeho zdanění spotřební dávkou 13 K za m. c. Clo na svítivý petrolej kromě spotřební daně činilo již dle dřívějšího celního tarifu 10·95 K za m. c. a ponecháno i dle nového celního tarifu od 1. března 1906 platného na téže výši (nyní 11 K za m. c.), kdežto vlastní hodnota zboží není v podstatě vyšší než clo samo. Clo na surovinu ke svícení se nevhodí činí 8·30 K za m. c., ač zboží to má cenu od 3 až do $5\frac{1}{2}$ K. Kartel petrolejový využitkuje celní ochrany této plnou měrou a udržuje ceny na oné hranici, při které cizí soutěž, hlavně rumunská, ruská a americká, která čítati musí s dalekým dovozem a vysokým clem, nemůže již úspěšně soutěžiti. Dle toho jsou též ceny petroleje u nás značně vysoké a činí nyní 38 K za m. c. (včetně 13 K daně), jest tedy čistá cena 25 K, kdežto v době mimokartelní byla cena o 11 K nižší. Oproti tomu exportní cena petroleje z českých raffinerií činí přibližně 8 K za m. c. (cena hamburská činí aš 12·5 M za m. c. excl. cla).

Není zde místo pro podrobné vyličování působení petrolejového kartelu. Omezují se proto na toto znázornění cenových poměrů, z něhož patrno, jak kartel za pomocí státu a jeho celní politiky udržuje ceny petroleje ve výši, která reprezentuje nepochybně více než 100 procent výrobní hodnoty.*)

Ještě větší zatížení konsumu — ježto běží o předmět rozsáhleji konsumovaný — způsobil svého času cukerní kartel, který od kampaně 1891/2 s malým přerušením až do konce kampaně 1902/3 byl v činnosti. Jakožto pravzor kartelu konsum vydírajícího zasluhuje kartel cukerní — i po svém rozpadnutí — na tomto místě krátké zmínky. Také tento kartel pěstoval politiku vývozní, a to v rozsáhlém objemu, zjednav vývozu cukru vedle stoupajících vývozních premií státních (které před svým odstraněním v Rakousku r. 1903 činily 18 mil. kor. ročně) v kartelové ceně další značnou vývozní premii. Kromě těchto vývozních premií, které připadly vlastně v prvé řadě na prospěch exportujícím surovarnám, zabezpečil kartel i značné zisky (»nadvýtěžky«) kartelní raffineriím pracujícím pro domácí spotřebu. Existence kartelu opírala se podobně jako u kartelu petrolejového o vysoké clo (rovnající se přibližně ceně zboží), činící 26·18 K za m. c. mimo

*) Připomenouti dlužno, že vedle kartelu pro raffinádu reguluje druhý s ním souvisící kartel též cenu suroviny. Proto raffinerie nemající své vlastní suroviny nemají z kartelu té výhody jako raffinerie s vlastními naftovými studnami, neboť ony raffinerie (tak na př. i česká raffinerie kolínská) dostávají již surovinu kartelem velmi zdraženou.

daň cukerní. Za dané situace mohla rakouská produkcí domácí cenu cukerní vyhnati nad čenu světovou o celý obnos clá plus dovazné ze soutěžícího trhu cizozemského (Německa) minus vývozní premii německou, než mohla ohrožena býti na domácích trzích cizí soutěží. Kartel rakousko-uherský pak možnosti této využil měrou co největší. Zatížení konsumu takto způsobené bylo zejména v posledních letech kartelu velice značné a hraničilo již na veřejný skandál a korupci, neboť existence kartelu vykoupena byla umlčovacími platy veliké řadě vlivuplných činitelů placenými.*). Jak daleko sáhalo zvyšování cen zboží, plyne z této rozvahy (dle cen v květnu 1902):

Cena suroviny (loco Ústí n. L.) m. ct.	K 17--
„ raffinády („ Praha) „ „ „ „ „	84:50
tedy difference (rozdíl) mezi surovinou a raffinádou K 67:50	
resp. po odečtení státní daně (38 K)	29:50
čítáme-li raffinační výlohy a slušný zisk na ,	10--
výbývá kartelový zisk alespoň K 19:50**).	

Jak výše bylo řečeno, pohltily značnou část tohoto zisku soukromé vývozní premie surovaren, jimiž doplňována cena vývozního zboží (suroviny) na niveau 30 K za m. ct.^{***}) Pro konsum však značila kartelová cena raffinády v daném případě zvýšení ceny konsumního zboží přibližně o 20 hal. na kilogramu nad ono niveau, které by bylo lze uznati za slušnou cenu cukerní. Čítáme-li rakouskou spotřebu cukerní v jednoročním výrobním období 1901/2 na 2,883 000 m. ctů, pak činilo zatížení konsumu kartelem v onom ročním období (zaokrouhlíme-li zatížení to na 20 K za m. c.) as 57 mil. K.

Podobné poměry vyvinuly se za vlády cukerního kartelu na př. i v Německu, kde v době mimokartelní v letech 1898—1900 činilo rozpjettí ceny mezi surovinou a raffinádou po srážce daně

^{*)} V říjnu 1903 označil ministr financí ryt. Korytowski v parlamentní řeči bývalý kartel cukerní »bezohledným vykořistěním konsumentů«, kdežto vlády dřívější za platnosti kartelu neučinily nicého proti tomuto vykořisťování, ač k tomu stačil malý počin celní politiky. Není pochyby, že bez zevního vlivu (brusselské konvence) kartel by trval ještě dnes v říši naší dále a že by o »bez ohledném vykořistění konsumentů« se strany vlády sotva se mluvilo.

**) Zisk byl ve skutečnosti větší, ježto brali jsme v kalkul cenu suroviny v Ústí n. L. a nikoli nižší cenu loco raffinerie.

*** Opatření to bylo náhradou za to, že se surovarny zavázaly jítí s kartelem, totiž prodávat zboží pro domácí konsum výhradně kartelovaným raffineriím; bez tohoto závazku nebyl kartel v uvedeném rozsahu možný, ježto při zvýšených cenách konsumního cukru nalezli by se ihned outsideři, kteří by kartel raffinerií ohrožovali. Za to tedy ona odměna surovárnám, pro niz volena forma vývozní premie, aby tlak zboží na domácích trzích se zmenší.

6·8—9 M, kdežto za kartelu od r. 1901 stouplo až nad 20 M za m. cent.

Poměry ty pominuly od r. 1903 vlivem t. zv. brusselské konvence cukerní, kdy v říši naší, v Německu a v řadě jiných států, cukr produkujících, snížena celní sazba na cukr na jednotné nivéau 6 franků. Od té doby cena cukru pro domácí spotřebu výdatně poklesla a tím i konsum znamenitě se povznesl. Tak činilo na př. rozpjettí v poměru k ceně vývozní (světové) mezi surovinou a raffinádou (po odečtení daně) koncem ledna 1906 přibližně 6·75 K (oproti 29·50 K v r. 1902). —

Omezují se na tento nástin obou uvedených kartelů, nevpouštěje se v posouzení jich s hledisek jiných, ježto běží mi jen o naznačení účinků na konsum. Podotýkám jen, že oba kartely přinesly svým průmyslům značný rozmach a hlavně výdatnou podporu vývozu. Přes to však není pochyby, že oba kartely šly daleko přes meze své pomoci a že dosáhnuvše svých cílů využitkovaly kartelové shody k plnému ukolení své zíštnosti v mezích celní ochranou daných.

*

Přes to však nelze ani s hlediska konsumu nepřipsati na vrub kartelů v zásadě jistých výhod.

Není pochyby, že organizace výroby, zejména její soustředění, způsobuje namnoze ve svých důsledech snížení nákladů výrobních a že tedy kartelové nadvýtěžky nejdou jen šmahem z kapes konsumentů, nýbrž že jsou do jisté míry effektivním vlastním úspěchem kartelů. Pokud kartely prospěch z výrobní organizace nepohltí výhradně samy, má i konsum částečný podíl na úspěchu organizace výrobní. Hlavní však význam pro konsum má tržební politika kartelů, nedopouštějící zpravidla nemírného zdražení kartelového výrobku obchodem. Cena zboží kartelového stává se bezmála taxou jako cena předmětu státního monopolu (byť i ne taxou ve výši své tak stabilní) a drobný prodavač nemůže zpravidla zboží toho zdražiti konsumu více, než činí jeho výlohy režijní a mírný zisk (srov. na př. poměrně malé zdražení cen cukru, petroleje a lihu v drobném prodeji).*)

*) Ač kartel cukerní pominul, vymoženost tato z kartelu zůstala již konsumu zachována. Kromě toho působí tu ovšem bursovň cena výrobku na ochranu proti zvyšování cen v drobném konsumu. Že kartelní ceny v drobném

Leží v povaze organisovaného průmyslu, že stará se o zabezpečení nejpřímější a nejlevnější distribuce, kdežto průmysl neorganisovaný v boji soutěže zpravidla interessován jest na odbytu u sprostředkujícího obchodu a snaží se obchodu tomu zabezpečiti co největší zisky sprostředkovatelské, aby si jej jen naklonil. A proto vidíme na př. u průmyslů nekartelovaných, kterak průmysl sám stanoví obchodu vysoké ceny pro prodej v drobném jen aby naladil jej pro svůj výrobek.

Z toho plyne, že výhody plynoucí z volné soutěže pohltí zpravidla sprostředkující obchod, kdežto kartelovaným průmyslům jest zpravidla bližším konsum sám než zájem prostředníkův. Moderní potřebě jest proto v této příčině politika kartelová bližší a mohla by býti — kdyby kartely v ohledech jiných drženy byly v úzdě — konsumu dokonce zárukou přiměřenějších cen než volná soutěž sama. Kdo dovede oceniti ztráty, jaké převalují se na konsum plýtváním práce i hmot v neorganisované distribuci, sezná, že tato stránka kartelů má pro moderní konsum dalekosáhlý význam.

Pro dnešní praxi jest ovšem celkový výsledek kartelů ve velkém průměru ten, že kartel zjednav organizací výroby a tržby úspory v nákladech produkce i distribuce, povětšině prospěch z těchto úspor pro sebe zcela neb z větší části pohlcuje a konsumu zadržuje. Neběží tedy konsumu vždy o *damnum emergens* (t. j. o effektivní zdražení výrobku), nýbrž o *lucrum cessans*. Jest pak otázka, zdali a jakou měrou konsum má právo participovati na výhodách, které kartelem co do zlevnění produkce i distribuce byly zjednány. Vysloviti autoritativně tuto mez, jest věcí velmi choulostivou a také kamenem úrazu všech legislativních projektů, snažících se státu dáti právo přímého zakročení proti kartelům, které nemírnými cenami konsum utlačují neb vykořisťují (uherská resp. i rakouská osnova zákona kartelového). Pokud ovšem běží o zřejmé *damnum emergens* pro konsum, dlužno právo státu na zakročení v zásadě uznati, byť i tu bude v praxi dosti nesnadno pravou mez nalézti. O tom však není pochyby, že dobrá státní politika kartelová, opírající se o prostředky,

konsumu méně se zdražují, to zabezpečeno jest hlavně tím, že kartely zpravidla jsou připraveny, aby ihned zřídily své drobné prodejny, jakmile by zboží jejich v drobném obchodě bylo nemírně zdražováno. Oproti tomu vidíme, že při jiných druzích zboží, na př. při prodeji velocipedů, psacích strojů, z části i papíru atd., které nejsou kartelovány, kde soutěž jest velice roztržštěna a továrny na milost i nemilost obchodníků odkázány, pohlcuje obchod obrovské procento ceny zboží.

které již dnes stát v oboru celní a dopravní politiky a pod. má v rukou, může valně oslabiti, ano na nejmenší míru uvésti ony ošklivé výstřelky egoismu, které dnes kartely charakterisují, a uplatnití tím ony prospěšné stránky, jež v očích široké veřejnosti dnes ustupují do pozadí. Ano lze říci, že kartel dobře v úzdě udržovaný pro nejbližší období může být nejvhodnějším kompromisem mezi trojím zájmem, průmyslu, dělnictva a konsumu. Z té příčiny lze přec spatřovati modernější hledisko v návrzích Schmollerových, který ve svých návrzích, předložených na mannheimské schůzi »Spolku pro sociální politiku« (1905), uznávaje v zásadě hospodářskou nutnost kartelování, odmítá přímé zasahování státu ve vnitřní politiku kartelovou (tak i přímý vliv na cenovou politiku kartelovou). Pokud pak běží o zlorády v oboru cenové politiky, doporučuje čeliti jim železničními tarify, celní politikou a obchodními smlouvami, hlavně však tím, že říše a stát podporovati budou snahy, aby stanovení cen výrobků kartelových z rámce jednostranného stanovení cen přeměnilo se v oboustranné kompromisy mezi prodavači a kupci. (Schmoller předpokládá tak organisaci a součinnost strany druhé, která dnes povětšině nečinně hraje roli utlačovaného a na vše strany volá po cizí pomoci, hlavně po pomoci státní. A myšlenka tato zdá se být proto hospodářsky zdravou, ježto neklade ochranu konsumu výhradně v ruce státu, který není přec výhradným representantem konsumentů, nýbrž že ukládá též konsumu samému kus péče o vlastní zájmy ponechávajíc státu jen za úkol, spolupůsobiti ku kompromisu mezi oběma stranami.)

Zbývá ještě připomenouti, jak specielně stát náš zachovává se u nás vůči kartelům, předmětů denní spotřeby se týkajícím. Přes to, že zákon ze dne 7. dubna 1870 (t. zv. koaliční zákon) prohlašuje neplatnost »smluv výrobců, čelících ku zvyšování cen na újmu obecnstva« a vyslovuje i trestní sankci pro takové smlouvy, praxe zákona toho vůči velkým kartelům nepoužila, ač pokusila se ho r. 1904 vyzkoušeti v Praze proti pekařům, když dohodli se o zrušení nádavku. Přiznati jest ovšem, že zákon koaliční jest zastaralý a že dnešním názorům na otázku kartelovou se značně příčí, leč stát o konsum pečující mohl alespoň proti největším výstřelkům kartelů (na př. cukerního) sesíliti svoji policii oporu o zákon ten. Také snaha státu, která dnes v Německu

*) Vůči kartelu uhelen a dolů na draslaté soli.

se objevuje*), zjednati si vliv na kartel zakoupením některého podniku toho kterého odvětví a vstoupením v kartel, u nás nenašla dosud půdy. Ano situace za stávky uhlé ukázala, že stát, který jest majitelem dolů, zaprodav uhlí napřed velkoobchodníku, zbavil se vlivu na ceny uhlí a sám jako veliký konsument uhlí (pro dráhy, státní podniky, úřady atd.) na milost a nemilost jiných dodavatelů byl odkázán.

Rozvinovati dále celý vývoj problemu státní ingerence na kartely v této říši, není úkolem tohoto článku. Registruji zde jen nevyřízenou vládní osnovu rakouského zákona kartelového z r. 1898, která měla vládě uděliti právo, zakázati kartely, jimiž by »poplatná neb konsumpční síla obyvatelstva neb příjem spotřebních dávek veřejných mohly býti sníženy«; dále novější, dále sahající a poněkud fantastickou osnovu kartelového zákona uherského, jakož i hlediska novějších sjezdů a anket o otázce kartelové, pořádaných na př. od právnického sjezdu v Innsbrucku z r. 1904 (ref. tehdejší odb. přednosta Dr. Klein), jenž přes soukromoprávní hledisko na kartely připouštěl přímé zakročení státu proti kartelům, zdražujícím nemírně životní potřeby na újmu konsumujícího obecenstva.

Vůči těmto projektům odkazuji k zmíněnému novějšímu hledisku Schmollerovu, které dnes přes toho druhu legislativní pokusy přechází k dennímu pořádku. Ostatně není pochyby, že přes ono silné hnutí, které v otázce kartelové dnes na všech stranách se objevuje, otázka v celé své šíři k zákonnému řešení neuzrála, neb lépe řečeno, ani parlamenty pro otázku tuto v jejím rozsahu a do-sahu dosud neuzrály. Nebylo by též štěstím pro další vývoj věcí, kdyby zákonodárství upraviti chtělo kartelům těsný šat, bránící jich rozvoji. Za to bylo by však třeba, by parlamenty zajistily si od vlád racionelní provádění hospodářské politiky vůči kartelům, mařící a křižující nezdravé výstřelky politiky kartelové; v tomto úkolu měly by pak parlamenty pomocí svou, hlavně v oboru celní a obchodní politiky, býti vládě po ruce.*)

*

Uvažme ještě, jaká jest pro říši naši a zvláště pro Čechy pravděpodobnost vytvoření dalších kartelů v oboru produkce před-

*) Vždyť jest jasno, že veliké kartely petrolejový, železářský atd. děkují dnes svoji existenci jen státní celní protekcí a kartel cukerní musil i bez kartelového zákona zajít, když říše naše, nutkána tlakem ciziny, clo na cukr snížila.

mětů denní výživy. Zkušenosti z ciziny možnosti této dají na- svědčovati.

Mimo Čechy vázány jsou kartelem na př. pivovary vídeňské pánve, kdežto ve státech cizích zasahují kartely ještě dále: tak na př. v Sev. Americe jsou skartelovány i porážky na dobytek, takže i konsum masa jest tam v rukou kartelu.

U nás dosud veliké obory produkce pro konsum jsou mimo kartel: jsou to na př. mlynářství, pivovarství a produkce masa. V pivovarství objevily se snahy po jisté vnitřní dohodě, ne-li co do cen, tedy alespoň co do platebních podmínek; leč rostoucí soutěž nově vznikajících závodů a hlavně návyk konsumu, který — pokud běží o pivo — mnohem více lpí na výrobku určité provenience, než jest tomu v oborech jiných, dovedly až dosud zabrániť silnějšímu sloučení interessů v českém průmyslu pivovarském. V průmyslu mlynářském dlouho nedospělo se ke kartelování hlavně vzhledem k velké roztríštěnosti závodů a pro značný rozpor zájmů, zejména zájmu malých selských mlýnů a velkých mlýnů obchodních. Leč i tu snahy kartelní po jistou dobu se objevují; snahy tyto vedly právě v Čechách k pokusu o zřízení společné prodejny (kartelové) pro mlýny české, čímž mají zatím upraveny býti vzájemné poměry soutěže mlýnů českých (upravením platebních podmínek, obvodů obytnových a pod.). Regulace cen ve větším slohu však kartel tento docíliti nemůže, ježto cenové niveau v Čechách udává soutěž uherská.

V obou průmyslech, hlavně ve mlynářském, není však pro budoucnost regulace cen kartelem vyloučena, jestliže by větším závodům podařilo se utlačiti soutěží svojí ještě další větší počet podniků menších tou měrou, že by soutěž drobných závodů, které nejnesnadněji lze ziskati pro výrobní organisaci, přestala býti kartelu nebezpečnou. Zanikání malých závodů jest již déle v obou těchto průmyslech na postupu, a není tedy možnost ona vyloučena. Kartel mlýnský vyžadoval by ovšem zájmovou shodu mlynářů obou polovin říše, kdežto pro kartel pivovarský dostačil by i obvod menší. Kartel mlýnský nalezl by nyní oporu v novém celním tarifu, jenž zvýšil celní sazbu na mouku z 8·93 K na 15— K za m. ct. Kartel pivovarský oproti tomu naraziti by mohl tou dobou v Čechách na tuhý odpor konsumentů, kdyby běžeti mělo o zvýšení ceny konsumní, a proto mohl by se omeziti zatím jen na uspořádání vzájemné soutěže a upravení poměrů svých vůči hostinským, aniž by přímo dotkl se konsumentů. Kartel toho druhu

ujímá se právě v Bavorsku a jeví se také v Čechách snahy po docílení podobného zájmového společenství pivovarů. Zatím snahy ty při značné míře vzájemné soutěže nemají v pivovarství našem úspěchu.

Pro nejbližší dobu běží tedy v oboru t. zv. potřeb denního života pravděpodobně zas jen o možnost dvou uvedených kartelů, cukerního a petrolejového. Jaké jsou chance těchto kartelů pro budoucnost?

O znovuzřízení kartelu cukerního vyjednává se v poslední době čile mezi interessenty, než za daných poměrů (za platnosti brusselské konvence) mohl by kartel využitkovati pro zvýšení ceny pouze celní ochrany 6 franků. Uskutečnění kartelu v těchto užších mezích jest dosti pravděpodobno. Protože však t. zv. brusselská konvence jest vypověditelna od 1. září 1908, není vyloučena možnost, že by v případě výpovědi konvence vstoupilo zase normální clo (dle nového tarifu 26 K za m. c. raffinády) v platnost. Pád politiky Chamberlainovy, tohoto hlavního osnovatele brusselské konvence, v Anglii zdá se nasvědčovati této možnosti, která mohla by zas oživiti známé poměry vývozních prémií, ať již officiálních či neofficiálních. Přes to lze míti za to, že by konsum i stát sám, který od zrušení kartelu získal na dani cukerní zvýšením konsumu, sotva připustily kartelové hospodářství v tom rozsahu, jako bylo do r. 1903. Proti přehmatům kartelu cukerního má pak stát v ruce prostou a spolehlivou zbraň: snížení celní ochrany.

Kartel petrolejový v poslední době ohrožován byl vícekráte v existenci své vnitřními ději v průmyslu petrolejářském, totiž snahami po zřizování nových závodů. Přerušení kartelu v případě zřízení nových závodů již dříve nastalo a jest též pravděpodobno i pro případy příští, ale právě tak lze souditi, že nové závody opětně vplují do kartelových vod.

(Pokračování.)

Zdražování životních potřeb.

Napsal JUDr. **Karel Viškovský.**

(Pokračování.)

Druhým extrémem v zásobování konsumu životními potřebami jsou ony obory, v nichž péče o zásobování ponechána sou-

kromému podnikání ve známé důvěře v samočinně regulující sílu volné soutěže. Napověděl jsem již výše, že v celé řadě oborů těchto selhala důvěra k tomuto hospodářskému regulatoru v tom momentu, jakmile roztríštěním obchodů a živností na nepatrné drobné existence dospělo se k hranici, kdy soutěž jednotlivých podniků pro svoji nepatrnost, pro nedostatek obchodních prostředků, zájmu a vzmachu pozbývá svojí pružnosti a kdy též přibývání nových živností nesnižuje, nýbrž spíše zvyšuje režii podniku.

Mám tu na mysli hlavně četné ony obchody, které zásobují konsum drobnými potřebami životními, zejména naše typické obchody hokynářské, menší kupecké, hostince, uhlíře a pod.: drobné to o sobě existence, které však ve svém celku representují koloběh milionů peněz a udávají konsumu ceny řady životních potřeb. Každý z obchodů těchto má jisté složky režie, jichž nelze dále snížit (nájemné, daň, světlo, otop, nejnuntnější výživa podnikatele a rodiny); dospěl-li podnikatel tlakem soutěže k tomu, že výnos živnosti neuhrázuje mu ani tyto složky režie, pak nastává jen dvojí možnost: buď úpadek resp. dobrovolné vzdání se živnosti, buď zvýšení prodejních cen. Možnost prvá nastává potud, pokud ostatní soutěž má ještě dosti pružnosti, aby se v dané situaci bez zvýšení cen udržela; pakliže však i gros ostatní soutěže ocitlo se v situaci stejné ochablosti, není vyloučena možnost, že také ostatní živnosti sáhnou ke zvýšení cen. Zvýšení cen skrývá se zpravidla za jistou záminku; provede se na př. za příležitosti neúrody, zdražení surovin a pod. tím, že zboží zdraží se v obchodě více, než to neúrodou neb cenami ve velkém jest odůvodněno, aneb že obchod zadrží si zcela neb z části zlevnění zboží po odčinění příčin zdražení v produkci neb velkoobchodu nastalé.

Byly-li poměry té které živnosti jakž takž na čas sanovány, nastane po případě k živnosti nový příliv soutěže, až dospěje se zase ke krisi a jsou-li podmínky dle toho, může nastati zdražení zboží znova. Ne-li, pak odpyká věc řada existencí úpadkem, ale radikální náprava přes to se nedostaví, neboť jakmile jistá úleva v soutěži se objeví, již již jsou tu čekatelé, kteří soutěží svou uvedou věc do starých poměrů.

Příčiny onoho přílivu četných existencí k drobným obchodním živnostem, jenž způsobuje onu roztríštěnost a zbahnění soutěže, lze vytušiti z našich poměrů hospodářských a sociálních. Běží tu o vrstvu obyvatelstva, která nemá schopnost a po pří-

padě i hmotné prostředky k provozování některé výrobní živnosti, a při tom známým kastovnictvím, nedostatkem formální kvalifikace a neméně i velikým přívalem jiných konkurentů vyloučena jest z výživy ve službě veřejné. Vadí-li vrstvě této dále zákonný průkaz způsobilosti uchytiti se ve výrobě řemeslné, a nemá-li vrstva ta vůli a sílu »sestoupiti« do kategorie dělnictva, ježto má snad k disposici malou pensi neb nepatrný zděděný kapitálek, jímž — jak se domnívá — liší se od proletářů, pak okupuje drobné živnosti obchodní, hostinské a pod. (které buď jsou živnostmi volnými aneb sice koncessovanými, ale na průkaz způsobilosti nevázanými a v celku ne nesnadno dosažitelnými). A tak osoby tyto nechtějíce sestoupiti mezi proletaře dělnické, tvoří — tak říkouc — proletariát živnostenský, jenž jest onou bolestivou stránkou naší drobné distribuce četných životních potřeb.

Jsou to po většině existence, které nejsou připraveny pro své povolání, jež jest jim ne cílem, nýbrž útočištěm z nouze, které zpravidla nevládnou ani obchodními znalostmi ani dostatečným kapitálem a tak odkázány jsou šmahem na nejbližšího ochotného grosistu neb i většího překupníka, který poskytne jim zboží na úvěr. Rozumí se, že úvěr toho druhu jest drahý, ano nemůže než být drahý, protože hlavní složkou zúročení jest oprávněná vysoká prémie risiková. K tomu tříž živnostníky tyto vedle vlastních dluhů na zboží také konsumní úvěr, který obecenstvo od obchodníka požaduje, tříž je i drahé nájemné, jež jim soutěž (hlavně v živnosti hostinské) namnoze ještě přeplácením zvyšuje.

Uvádíme jen malý příklad o poměrech soutěže ze živnosti hostinské a výčepnické: při zavedení zemské dávky pivní ukázalo se, že pivo prodává se v Čechách ve více než 35.000 podnicích, tak že na neplných 100 osob (mužů i žen) nad 15 let starých při padá jedna prodejna piva. Jaký div pak, že tím režie jednotlivých prodejen stoupá a že pivo právě v drobném prodeji často o polovinu až tři čtvrtiny ceny pivovarské se zdražuje.

Z těchto i jiných příkladů seznáváme, že poměry, jak rozdílením soutěže v drobné distribuci nastávají, nejsou pro konsum lepší, než jak je nacházíme při jednostranné suspensi volné soutěže za vlády kartelů; pro celek hospodářský jsou pak poměry ony nepochybně horší, ježto kartely budují zpravidla silné podniky, poskytují základ pro technické pokroky, sesilují mezdní fond pro dělnictvo, kdežto rozdílením soutěže nezískává ani konsum, ani obchod: trpí strany obě. Tato distribuce, jdoucí rukama chabé,

roztříštěné soutěže, je bolestivou stránkou dnešního zásobování konsumu: ona jest vodovodem velkoměsta, do jehož reservoiru budovatel svedl s velikou péčí každý pramének a každou kapku zdravé vody, ale odkud rozvádí se voda děravým rezovitým potrubím, jímž uniká většina vody pečlivě svedené. Tak i výroba a průmyslová, ať zemědělská snaží se využitkovati svého umu na zlepšení, zlevnění i rozhojnění výroby, a když zboží ocitlo se v rukou roztříštěných drobných maloobchodů, zmizí tu největší část prospěchů, které produkce snaží se konsumu zabezpečiti.

Celková diagnosa zní tu vlastně na chorobu povšechnou: příval existencí, pro něž není jinde vhodnějšího zaměstnání a výživy, nedostatek jejich obchodního rozhledu a kapitálová slabost, to jsou příznaky povšechné choroby jisté části drobného obchodnictva a živnostnictva, tohoto produktu rozpadání se středního stavu, který formálně jest ještě podnikatelem a materielně hospodářskými poměry tlačen jest mezi proletariát. K tomu i platební chabost publika samého, hlavně t. zv. širokého konsumu, které rádo konsume, ale nerado a nesprávně platí.

Běží-li o nápravu, dlužno nejprvé klásti váhu na hospodářské posílení těch kterých vrstev vůbec a hlavně na vymanění jejich z hospodářské závislosti, v něž je hospodářská chabost uvádí a která právě nejvíce tísní konsum za občasných krisí tržních a hospodářských, kdy hospodářsky silný dovede nejvíce se uplatnit. Proto také v dobách takových — svr. drahotu masa — bývá to nejprvé malý obchodník a živnostník a pořadím po něm konsument, který nepřízeň situace zakouší měrou největší.*)

Vedlo by příliš daleko, rozváděti zde podrobněji program této akce. Chci jen v nejširších rysech naznačiti možné prostředky.

Není již pochyby, že v praktickém řešení problemu zásobování konsumu hlavně ve velikých jeho střediscích nevystačí se již trvale s pouhou volnou soutěží a výhradně soukromým podnikáním. Prozatím lze však alespoň na tomto základě stavěti a při tom prostředky soukromého podnikání veřejnou pomocí posilovati, a kde ani tak nebude lze vystačiti, bude třeba pozvolna přecházeti k podnikání veřejnému.

Vývoj tento lze ostatně již nyní zřejmě stopovati; běží jen o větší nebo menší míru uplatnění veřejné pomoci a ingerence

*) Svr. na př. poměry v době stávky uhlíkoplů v Čechách z r. 1899, kdy malí prodavači byli v situaci zcela bezradní a bezmocni, nejen protože neměli přehledu o nových pramenech nákupu, nýbrž že neměli prostě peněz ani úvěru k nákupu zboží odjinud, než od firem, kde vázáni byli poskytnutým úvěrem.

v budoucnosti, o vhodné rozdělení úkolů mezi jednotlivé činitele veřejné správy a vůbec o organizaci a soustavu ve věci. Rozumí se, že ne v každém oboru a pro každý předmět zásobování bude třeba zakročení veřejného a ne všude stejnou měrou. Patrně též, že pro různá stadia zásobování bude záhadno zakročení různých činitelů veřejných, tu činitelů širších (na př. ústředních správ), tu zas činitelů místních (obcí). Tak na př. bude úkolem prvních sledovat celkový vývoj konsumních poměrů (statistika o produkci, oběhu a cenách), upravovati poměry celní, tarifnictví v dopravě, poměry úvěrní, kartelové atd., kdežto organisace lokální povahy měly by míté péči o drobnou distribuci a její podporu a dle potřeby převzítí to které odvětví distribuce na čas neb trvale, z menší nebo větší části ve vlastní provozování (hlavně ve formě podniků obecních). Při našich poměrech veřejné správy a při známých změnách kompetence, hlavně mezi státní správou a autonomií, nelze se diviti, jestliže ony zvláštní rakouské poměry přinášejí a snad přinesou i tu svoje nesnáze a překážky v řešení této otázky a že z obav před kompetenčními konflikty vyhne se spolupůsobení strana jedna i druhá.

Bude zajímavovo stopovati, jak veřejná ingerence zasahuje již v zásobování a co ještě v té příčině pro dohlednou dobu uzrává k provedení.

Jest význačno, že nemáme dosud soustředěné veřejné služby pro tento obor a že tedy jen od případu k případu ten či onen orgán veřejný otázkami toho druhu se zabývá. Také nemají veřejné orgány ani pravého obrazu o poměrech konsumu a statistická šetření veřejná zasahují sem jen potud, pokud běží o předměty spotřebních daní (a to jen daní nepaušalovaných).

Produkce, dovoz*) a konsum masa, mouky, chleba, mléka, másla, vajec, zelenin, více méně i konsum lžíkových nápojů mimo pivo atd., to vše jest nám povětšině terra incognita aneb alespoň veličinou velmi pochybnou. Sama statistika obilní jest u nás — přes jisté zdokonalení z poslední doby — co do kvality stále ještě velmi chatrna, opírajíc se o pouhé odhady dle výše předešlých žní a nikoli o přesnější statistická šetření. Také termin vydávání statistiky té — ač i v tomto oboru nastala částečná náprava — jest stále ještě dosti pozdní, takže právě v době nejčilejších obratů

*) Dovoz ze zahraniční ciziny a dovoz z jedné poloviny naší říše do druhé jest ovšem statisticky sledován — nikoli však podíl té které země na tomto dovozu a vzájemný dovoz jednotlivých zemí.

obilních statistiky ještě postrádáme a tím statistika stále ještě míjí se z veliké části svého cíle. Co znamená podobná nejasnost o poměrech výroby pro trh a hlavně jakou měrou jest tím povzbuzována spekulace se svými nezdravými výstřelky, o tom nětřeba se šířiti. Není pochyby, že zájmem konsumu resp. orgánů povolaných k jeho ochraně jest, mít jasný obraz o produkci i zásobách životních potřeb v poměru k rozměrům spotřeby a pečovati v čas o rozumnou úhradu resp. regulovati v čas míru spotřeby v případě hrozícího schodku a ne konsumovati bez starosti a bez přehledu dále a dátí se překvapiti v poslední chvíli hrozícím schodkem, když nad to ještě spekulace, řídíc se svým instinktem, v čas pohltila zbývající zásoby a ovládla tak situaci. Rozumí se, že neběží tu vždy jen o posouzení rozsahu domácí výroby a domácích zásob, nýbrž že běží často o situaci výroby a tržby světové a tím věc se dále komplikuje. Leč z toho neplyne ještě, že by stát se neměl o věc starati vůbec, nýbrž že by péče státu měla zasáhnouti dále a to v mnohých oborech výroby a konsumu až ku vytvoření mezinárodní služby zpravodajské a statistické.

(Pokračování.)

Zdražování životních potřeb.

Napsal JUDr. **Karel Viškovský**.

(Pokračování.)

Podobná mezerovitost jako ve veřejné službě statistiky produkční a konsumní jeví se i co do statistiky cenové v příčině řady produktů konsumních. Vysvitne to z malé ukázky, čerpané z úředního výkazu tržních cen za r. 1905 *): Cena rýže udána v Lublani 60, ve Vídni a v Praze 58, v Brně však 41 a v Opavě dokonce 37 h za kg (a přec rýže dopravovaná přes Terst požívá celní úlevy, takže ceny pro jižnější města měly by být nižší!); cena krup v Praze 30, v Opavě 32, ve Vídni však 60 h za kg, cena krupice však ve Vídni 35 a v Praze 40 h, cena hrachu neloupaného v Praze 29, ve Vídni 38, v Linci 39 h (ač přec difference dopravného za mlýnské výrobky a luštěnin mezi Prahou a Vídni

*) Statistische Nachrichten aus dem Gesamtgebiete der Landwirtschaft
č. 5 ex 1906, str. 43.

činí asi 1,5 h za kg, mezi Prahou a Lincem ještě méně. Také potravní daň nemůže podobné difference odůvodnit.)

Jak vysvětliti tyto rozdíly? Není pochyby, že leccos padá na účet poměrů drobné distribuce, o kterých výše stala se zmínka. Hlavní příčina rozdílů vězí však nepochybně v chatrnosti tržních záznamů a v záznamech různých jakostí bez bližšího jich vyznačení.

Předobně jako v tomto oboru tak i v jiných oborech veřejné správy zájem konsumu nenalezl ještě pravého vystižení. Při tom mám ovšem na zřeteli onu míru péče o zájmy spotřeby, která jest zdravou výslednicí zájmu o domácí produkci s jedné a zájmu o spotřebitelstvo s druhé strany. Za tohoto stavu věcí jsou to po většině faktorové lokální (obce), na kterých dnes uvázla hlavní část veřejné péče o zásobování spotřebitelstva. Ale také tu s větší částí hledí se ještě na zásobení konsumu jako na doménu místního živnostnictva a obchodnictva a namnoze ještě objevují se v menších městech snahy, vyloučiti cizí soutěž z trhů na potraviny a drobné předměty spotřeby. Toliko v těch městech, které složením svým jeví převahu konsumních tříd *κατ' ἔξοχην* (úředníků, dělníků atd.), zpravidla v městech větších, tedy objevuje se jistý náběh k politice konsumní. Směr tento uplatňuje se nyní stále zřejměji, na př. ve Vídni, kdežto na př. v Praze dosud ještě ocitá se v rozporu se zájmy maloživnostnictva (srov. na př. zmaření myšlenky obecního prodeje uhlí chudině!)

Z akcí, většími městy podnikaných, dlužno uvésti zřizování ústředních tržnic (Praha, Vinohrady), kde soustřeďuje se prodej potravin pro denní spotřebu. Tržnice jsou vlastně zlepšenou náhradou za mizící trhy pouliční, tedy reformou jen zevní, nikoli vniternou. Jestliž zřejmo, že nová budova neznamená ještě nové lidi, nový systém. To, co jsem výše řekl o slabostech drobných obchodníků, platí i zde. Nadto nové tržnice z části vyloučily ještě venkovský živel producentů, kteří dnes se svými povozy nemají již místa v nových tržnicích a jsou odkázáni na sprostředkovatele. A k tomu známé zlořády všech téměř tržnic: přečenování zboží některým nakupovačům (»ceny dle kabátu«) a potřeba smlouvání, pochybná a nestejnometerná jakost zboží, různé obchodní úskoky (jiný vzorek k ochutnání a jiné dodané zboží), pochybná váha neb míra a známý terror a surový tón tržnice mezi prodači navzájem i vůči zdrželivým a opatrným nakupovačům, jenž často zdržuje slušnější živly od návštěvy tržnice. Tržní policie

zpravidla omezuje se na nejnutnější opatření v zájmu čistoty a udržování budovy tržní, ale vůči dalším zjevům jest malomocna. (Běží o obecní voliče, kteří mají svůj vliv a proto i přednost před neorganisovaným konsumem.)

Zde — a podobně i v ostatním drobném obchodě — bude třeba organizovati a reformovati od samých počátků. Předním prostředkem bude tu zdokonalení tržních řádů a přesné provádění jejich až do krajních důsledků.

V obor ten spadá na př. přísné ručení za míru i váhu, hlavně i stíhání kulposního zkrácení na míře a váze (— ježto dolosního zkrácení nelze snadno prokázati a kulposní se nestihá, unikají dnes podvody toho druhu stihání —), povinné zavedení prodeje jistých předmětů dle váhy (místo od oka aneb bez udání míry neb váhy jako dosud zvykem při zelenině, chlebu, sýru a pod., neb zavedení vhodnější míry, na př. váhy u vajec místo počtu kusů, po případě i zavedení prodeje zabité drůbeže na váhu atd.); zákaz prodeje jistých jakostí neb stanovení jakostí normálních (srv. vodnaté máslo), veřejné označování cen na zboží a spolehlivé zjištění a publikování tržních cen tržními úřady.

Mnohé z těchto předpisů měly by rozšířeny býti — pokud povaha věcí to připouští — na drobný prodej životních potřeb vůbec, tedy i mimo tržnice.

Zvláštní zmínky zasluhují poměry obchodu s některými význačnými předměty spotřeby, hlavně chleba, mléka a uhlí.

Jakkoliv dnes parola většiny obyvatelstva nezní již tou měrou jako dříve »panem!« nýbrž »carnem!«, má přec cena chleba a jakost chleba — přes jisté utlumení rozvoje chlebového konsumu — pro široké vrstvy obyvatelstva stále svůj význam. Produkce žita není ovšem v Čechách na valném postupu: roku 1870 oseto žitem okrouhle 590.000 ha, v letech 1902 a 1903 klesla osevná plocha žita pod 500.000 ha. A k tomu konsum žita není tou měrou uhrazován z ciziny (Uher) jako konsum pšenice. Nanejvýše poskytují Uhry náhražku za žitnou mouku v zadnějších moukách pšeničných. V celku však konsum chleba a hlavně žitného chleba z daleka nebyl účasten onoho rozmachu, jaký objevil se v jiných konsumních oborech.

Při tomto stavu věcí zajímavým jest cenový vývoj u chleba. Pozoruhodno jest, že cena suroviny (obilí) od let sedmdesátých s jistými úchylkami v celku má tendenci klesající, kdežto ceny chleba u nás i všude jinde jsou na postupu. Zřejmo z toho, že

cena chleba neřídí se v hlavní podstatě politikou celní, menší neb větší ochranou produkce obilní, nýbrž poměry v produkcii pekařské (pečnářské) a v poměrech odbytových. Zdražení produkce a odbytu způsobily tedy zdražení chleba přes to, že cena suroviny byla snížena. V tom leží také příčina nejednotnosti cen chlebových v různých místech a v různých časech. Porovnáváme-li ceny chlebové v různých městech a v různých dobách, nedospíváme k ustálenému poměru rozpjatí mezi cenou obilí a cenou chleba. Rozpjatí toto řídí se mnohem více dle místní soutěže a místních poměrů pracovních než dle ceny suroviny. Tuto jistou nestejnoměrnost v ceně chlebové přispívá udržovati též nestejnoměrnost v jakosti chleba. Nemáme normální jakostí, která mohla by sloužiti za základ k vyšetření cen a k záznamům, jako jest tomu při obilí. Tato nestejnoměrnost v jakostech chleba jest opravdovou překážkou v kontrole cen, ať již kontrolu tu prováděti má obecenstvo či veřejná správa. Bylo by proto výhodou, kdyby stanovily se jisté jakostní stupně chleba (na př. čistý žitný chléb z mouky č. 1, č. 2 neb ze směsi určitého poměru atd.), tak aby umožněna byla jakostní a cenová kontrola tohoto předmětu tak obsáhlého konsumu. Tím by docílilo se jistého sjednocení cen chleba v drobném prodeji, kde ceny dnes značně se odchylují.* Uvážíme-li, jak jednotnost jakostí vyrovnává i drobné prodejní ceny cukru, petroleje, nemůžeme pochybovat o tom, že by též u chleba docílilo se podobného výsledku.

V poslední době jeví se ve výrobě chleba jištá koncentrace, která vésti může k zlevnění výroby, za to prodej chleba jest roztríštěn a tříští se dále a přispívá spíše k jeho zdražení. Zájmy konsumu a větší výroby ocitají se tu ovšem tu i tam v rozporu se zájmy drobných výrobců i prodavačů. Vlna nového živnostenského zákonodárství v poslední době srazila zájmy prvých zpět, omezivši na př. prodej roзвážením chleba. Oproti tomu lze však souditi, že naléhavá potřeba zlevnění odbytu nalezne si tu své přímější a levnější cesty ke konsumentu: zřizování družstevních pekáren dělnických a rolnických zdají se zde ukazovati cestu, třeba úspěch ne-

*) Cena mouky žitné č. 1. v Praze byla v únoru 1907 22·50 K za 100 kg, cena chleba žitného v drobném prodeji průměrně 26 h za kg. K výrobě kilogramu chleba zapotřebí as 740 gr. mouky, která stojí as 16·8 h, k tomu ostatní suroviny (sůl, kmín, kvásnice) celkem as 18·5 h, takže na výrobu a odbyt připadá 7·5 h, to jest ještě chléb, který jakostí svojí stojí též nad průměrnou cenou 26 h. Zboží ze zadnějších mouk jest ovšem přiměřeně levnější.

byl zatím vždy pronikavý, ano mnohdy i selhával. Ale proud tu je a půjde dále.

Z předmětů, které při řešení otázky zásobování obyvatelstva v prvé řadě padají na váhu, uvésti jest hlavně mléko.

Mléko jako potrava dětí i jako součást různých pokrmů tvoří již nyní důležitý konsumní předmět, ale při tom jest potravinou, jejíž spotřeba by v zájmu zdravé výživy obyvatelstva — hlavně též nezámožného — mohla a měla býti vydatně rozšířena. Co do konsumu mléka stopovati lze v poslední době hlavně v městech větších jeho stoupání, jež lze vysvětlovati jednak zlepšením organizace zásobováním velkoměst mlékem, jednak snad i instinktivní snahou po výživnější stravě, o čemž již při vzrůstu konsumu masa byla zmínka. Ve Vídni stopovati lze v posledních letech stoupání konsumu as o 5% ročně, kdežto lidnatost stoupá o 2%. (Vídeň spotřebuje denně as 650.000 litrů mléka, z čehož as 100.000 dodává se ze dvorů a kravín v obvodě města, 550.000 dováží se odjinud.) Také v Praze konsum mléka — jakkoliv nemáme o tom přesnějších dat — patrně co do intensity vzrůstá.

Zásobování konsumu mlékem dalo v poslední době vznik větší industrie mlékárenské, která na př. v Praze samé jest zastoupena třemi velkopřůmyslovými závody a řadou hospodářských (velkostatkových) mlékáren v okolí. Závody tyto zpracují mléko z četných středních i velkých statků, upravují je pro konsum buď jako smetanu, mléko neodstředěné nebo odstředěné a dle potřeby zpracují je na další výrobky mléčné. Vedle těchto závodů nevymizelo dosud dovážení mléka přímo ze statků a pouliční prodej na vozících. Tím dostává se obyvatelstvu sice mléka levnějšího, ale jakosti mnohem pochybnější. Celkem odhaduje se spotřeba mléka v Praze na 160.000—180.000 litrů denně, z čehož pouze as 60.000 litrů dodávají mlékárny rationelně zařízené a zdravotně využívající.

V poslední době poukázáno bylo právem i na sociální význam zásobování měst dobrým mlékem, a to hlavně pro cenu jeho ve výživě kojenců. Bylo zjištěno, že ohromná úmrtnost dětí v Paříži a francouzských velkoměstech má hlavní příčinu v nedostatku dobrého mléka: zjištěním tohoto fakta dostala se otázka zásobování měst mlékem zatím alespoň ve Francii do nového stadia jako problem sociálního významu.*). Cena konzumního mléka (činící do

*) Běží tu o humanitní akci ku dodávání zdravého mléka pro děti za evnou cenu. Také v Berlíně podobná akce právě zahájena a zajištěno dodávání mléka pro děti za cenu as našich 20 h litr.

nedávna za normálních poměrů v Čechách 20—24 hal. za litr ve městech a klesající až na 12 a 10 hal. na venkově) jevíla se vzhledem k nákladům výrobním, dopravním atd. pro konsum v celku přiměřenou. Teprve v poslední době cena tato mlékárnami pražskými za příležitosti nouze o píci v r. 1904 zdražena až o 4 h na litru, ač mlékárny statkářům ne všude a to jen as polovinu této差ence přidaly. V Berlíně platí se mléko z větších mlékáren pro konsum jen 20 pf. = 24 hal., ve Vídni 30 hal., v Londýně od 42 do 90 hal., v Paříži od 40 h dle jakosti až do 1 K i více za litr (ač na př. cena masa není v Paříži značně dražší než u nás. To vysvětliti lze patrně i silnějším konsumem mléka v Paříži.) Ač konjunktura v obchodu s mlékem nepochybňě jest na postupu a rolnictvo v okolí větších měst hojně obrací se k mlékaření, stěžují si přec hospodáři na nedostatečnou výnosnost tohoto odvětví a výpočty jejich o passivnosti výroby mléka mají dosti pravděpodobnosti. (Obdrží hospodář za litr mléka — nemůže-li je přímo konsumentu prodati — od mlékárny 10—14 h.) Za těchto poměrů otázka zásobování mlékem až do nedávna nebyla tou měrou otázkou cenovou, jako otázkou organisace zásobování a zabezpečení jakosti. Čím více vzrůstají velkoměsta a střediska průmyslu, tím dále na venek dlužno sáhnouti pro zásoby mléka a tím nesnadnější stává se zásobování. Kdežto Praha zasahuje při zásobování mlékem do okruhu až 50 km, spotřebuje na př. Paříž okruh ne-poměrně větší a musí již při dopravě ze vzdálenějších krajin sáhnouti ke konservování mléka, t. j. ku mléku zmrzlému, kteréž po rozmrznutí jest již méně resistentním než mléko takto nekon-servované.

Druhá stránka jest jakost mléka. Vedle zdravotní stránky (zabezpečení původu mléka od zdravého, netuberkulosního dobytka) běží tu o výživnou cenu mléka, která různými manipulacemi snadno dá se snížiti: děje se tak odnímáním tuku mléku, rozřeďováním, přidáváním zhušťovacích hmot neb nezdravých neb méně zdravých hmot konservujících (sody a pod.). Manipulace tyto stíhány jsou tou dobou u nás zákonem ze dne 16. ledna 1896 č. 89 ř. z. z r. 1896 »o obchodě s potravinami a některými předměty užitnými«. Kdo pročte si tento zákon, soudil by, že zákonem z r. 1896 jest plná ochrana proti falšování mléka zabezpečena. Ale tomu bohužel tak není. Předně jest zákon na venkově vlastně neproveden, protože nebyl vydán zemský zákon, stanovící kompetenci samosprávy při vykonávání potravní policie dle tohoto zá-

kona (§ 2.). Ale také samy všeobecné předpisy zákona z r. 1896 nedávají dosud plné záruky, že obecenstvo zásobováno bude mlékem spravedlivým. K tomu pak ještě praxe soudní nemá vždy dosti pochopení pro význam celé věci a známé pětizlatové rozsudky jsou pravým paskvilem na moderní tendence zákona o potravinách. Co zásadně v zájmu obecenstva dlužno žádati, jest dodávání mléka nesmíšeného cizími látkami a neochuzeného o živiny. A tu právě naskytá se praxi nesnáz v tom, že v obchodě nelze zpravidla již zjistiti, zda nedostatek živin jest přirozeným, či byl-li spůsoben úmyslně rozreděním neb odnětím tuku, resp. kde manipulace se stala, a že tak pachatel uniká zodpovědnosti. Vůbec jest pojem smetany, mléka teplého (nesbíraného) a sbíraného tak labilní, že nepočitivému obchodu skýtá velké pole pro nekalé manipulace. V cizině, hlavně v Německu, rozřešila si otázku tuto četná větší města řády tržními dosti šťastně tím, že stanoví minimální obsah tuku, kterýž — dle poměru okolní mléčné produkce — mléko a smetana musí obsahovati. Při tom platí ovšem stanovené procento tuku za minimum a jest zásadou, že i víceprocentní mléko — bylo-li docíleno — musí dodáno býti bez odsmetanění. Mléko horší jakosti lze však prodávati jen pod názvem, který pro takovou jakost jest připuštěn (tedy na př. mléko pod 3% tuku prodávati jest za mléko sbírané i tehdy, nebylo-li odsmetaněno). Kontrola nad celou věcí usnadněna jest jednoduchými methodami a přístroji, které rychle a přesně určují obsah tuku a které dnes i rolník bez vyššího vzdělání snadno ovládá.*)

V Čechách — pokud pisateli známo — toliko několik málo měst venkovských pokusilo se vydati řády pro tržbu mlékem, v některých městech naproti tomu dozor nad tržbou mlékem provozován tak, že věc spíše diskreditována.

Uvažuji-li význam mléka jako vynikajícího předmětu konsumu, soudím, že by zákonodárství mělo tu zasáhnouti blíže a vydatněji, než se stalo zákonem z roku 1896, a že by tržba mlékem měla býti regulována speciálními předpisy, na jichž základě by pak komunální péče o věc byla vybudována.

Zmínky tu zasluhuje podnět, který nedávno vyšel z řad německých rolnických družstev mlékařských v Čechách, dle něhož by zásobování mlékem mělo vyhrazeno býti pouze účelně zařízeným mlékárnám. Provedení návrhu toho slibovalo by značné vý-

*) Srov. na př. značně používaný tukoměr Gerberův.

hody, zejména usnadnění dozoru soustředěním obchodu mléčného a odstranění dnešní, obecenstvem stále ještě podporované hlízy v tržbě mlékem, totiž drobného překupnictví ve formě známého vozíčkářství. Ale dnes jest podnět ten přec jen předčasným, uvážíme-li, že větších družstevních i soukromých mlékáren jest tou dobou v Čechách teprve málo, kdežto množství mnohonásobně mlékárnami neprochází. V každém případě měla by však veřejná správa připravovati cestu podobnému soustředění produkce a tržby v mlékárnách rationelně zařízených.

Podobnou úpravou tržní policie dalo by se ovšem v nejlepším případě zabrániti tržbě mlékem špatným i nezabezpečilo by se však obecenstvu dodávání mléka v jakosti relativně nejlepší. To také není účelem veřejné správy, pokud běží o mléko konsumní. Jinak tomu však, pokud jde na př. o mléko pro kojence a děti vůbec.*⁾ Zde má veřejnost zájem na relativně nejlepším rozřešení problému a tu dospíváme hlavně pro obor velkých středisk obyvatelstva přirozeně k požadavku, aby o zásobování toto pečovala správa komunální přímo, starajíc se o zajištění této potravy pro kojence, právě tak jako pečeje o zásobování vodou neb elektřinou a pod. Tu roste tedy nový úkol našim komunám.

Pravil-li jsem z předu, že otázka zásobování mlékem jest dnes v prvé řadě otázkou tržní policie a organisace tržby, nechci tím říci, že otázka cenová v budoucnosti se v oboru tomto neobjeví. Ano stránka tato stává se již dnes citlivou a může se jí státi ještě více, jakmile obchod soustředi se ve větších průmyslových mlékárnách, které mohou kartelem neb jinak ceny upravit. První kroky k jisté koncentraci průmyslové — byť i ne ke kartelu — byly u nás v oboru tom právě učiněny. Pak ovšem bude úkolem veřejné správy zakročiti tu tím spíše než v oborech jiných, aby zájmy výroby i konsumu uvedeny byly v přiměřený soulad. Zakročení toto mohlo by po případě vésti až ku vlastnímu podnikání obecnímu, kdyby toho k prolomení nezdravé politiky kartelní bylo zapotřebí.

Značný zájem mají široké vrstvy konsumu též na vývoji cen topiva, hlavně uhlí. Produkce uhlí není v Čechách — jako jest tomu na př. v Německu — vázána kartelem, naopak panuje mezi těžařskými závody, z nichž některé dříve měly společné prodejní

*⁾ Pro kojence třeba jest zvláštní úpravy mléka tak, aby mléko složením živin podobalo se co nejvíce mléku mateřskému. Toho dociluje se různými úpravami mléka, hlavně dle známé methody prof. Soxletha.

kanceláře, nyní poměr volné soutěže. Za to však sloučení jsou v kartelu velkoobchodníci uhlím; uváží-li se pak, že někteří z nich soustřeďují dnes jakožto výhradní prodavači celé výroby některých dolů v rukou svých ohromná kvanta zboží, pak jest zřejmo, že kartel velkoobchodníků dovede za poměru těch vykonávati na ceny zboží vliv obdobný kartelům výrobců.*). K témuž poměru pojí se známé živé hnutí mzdové mezi havíři, které v poslední době vymohlo si řadu koncessí na svých podnicích.

Za tohoto stavu věcí ceny uhlí v posledních letech — po přestávce způsobené nedávným průmyslovým ochaběním v Německu, dnes ovšem už překonaným — jsou pravidelně na postupu. Prvý náraz ku zdražení uhlí vychází zpravidla ze mzdového hnutí hornictva, načež těžařstva eskomptují ústupky své ovšem s přiměřenou přirážkou ve zvýšené ceně uhlí na dolech, zvýšení přenáší se na velkoobchodníky, kteří v obnose ještě více zvýšeném převádějí je na malé obchodníky nebo přímo na konsum. Kromě toho má i velkoobchod své mzdové hnuty u svých dělníků (naklaďačů, kočí) a dovede ústupky svému dělnictvu učiněné zvýšenou cifrou účtovati konsumu. Vše to možno jest v příznivé konjunktuře, která po zmíněném ochabnutí opětně se dostavila a která dovoluje stejně výtěžek těžařů, velkoobchodu i mzdy.

Podobný process odbyl se na př. za loňské zimní saisonsy (1905—6), kdy některé doly již na počátku podzimu srovnati se musily s hornictvem (jemuž daly deputáty a zaručily se, zaplatiti potřebný olej, jakož i zavázaly se k sanačním příspěvkům pro bratrské pokladny). Vzhledem k tomu zvýšily doly své ceny o 4 až 5 h. Od té doby odbyla se tichá stávka kočí a hlučnější stávkou uhlářů v závodech velkoobchodních a velkoobchody zvýšily na to cenu o 10 až 12 h. Znovu pak opětoval se proces ten letos, a to ve zvýšené míře, jak v hnědouhelné pánvi, kde nová regulace mzdy vynucena stávkou, tak v pánvi kladensko-libušinské, kde mzdy upraveny po dobrovolné dohodě. Od podzimu r. 1906 nastalo tedy zvýšení nové.

K bližšímu znázornění cen uhlí ve velkém a cen konsumních po provedeném posledním jejich zvýšení podávám několik číslic:

*) Tak disponuje dnes na př. firma Petschek výrobou celého těžištva severozápadního, tedy produkcí as 50—60 šachet.

Buštěhradsko-kladenské kamenné uhlí. Cena na dolu (ve velkém) v hal. za m. cent:

	kusové	střední	kostky (prané)	ořech
1/9. 1905:	156	146	144	134
1/8. 1906:	162	152	146	140

Cena pro konsum*) v Praze s dovozem do domu, potravní daní a odnesením do sklepa:

	kusové	střední	kostky (prané)	ořech
1/9. 1905:	260	248	248	238
1/9. 1906:	280	266	266	256

K tomu dlužno si učiniti tento obraz o výlohách velkoobchodníků: dopravné železniční do Prahy 25·2 h, skladování 16 h, doprava z nádraží (povoz) 24 h, potravní daň 11 h, donáška do sklepů 6 h, celkem 82·2 h. Oproti tomu rozpětí mezi cenami na dole a cenou pro konsum činí na př. u kusového uhlí 100 hal. Ovšem že dlužno tu čítati ještě s další režií obchodníka (kancelář, úroky atd.)**)

Ceny tyto v prodeji drobném zdražují se ovšem ještě dále výlohami drobného obchodníka (krám, donáška atd.), takže nejmenší konsument dostává ovšem palivo za cenu citelně zdraženou.***)

Náprava hledá se dnes na různých stranách: kdežto z jedné strany poukazuje se na potřebu, aby stát a větší obce opatřily si přiměřený majetek horní (stát rakouský ovšem již majetek takový má), poukazuje se s druhé strany na potřebu, prolomiti kartel velkoobchodu uhelného, resp. vymaniti konsum z jeho vlivu. V prvé příčině objevují se nesnáze v tom, že majetek horní při dnešní konjunktuře jest tou měrou vyceněn, že v ceně vyjádřena jest již dnešní vysoká konjunktura zboží, takže by obce — i když by byly schopny provozovati podnik toho druhu — nemohly valně levněji produkovati. Úspěch mohl by očekáván býti jen od nových

*) Pro obchodníky prodávají velkoobchody uhlí o 10 až 20 h levněji než přímo konsumu.

**) K tomu náleží zejména i výlohy cestujících, provise místním agentům, vydržování potahů, rozdíl v ceně uhlí vzhledem k drobení se v menší zrna při delším magacínování.

***) Sezona 1906/7 je vůbec pro konsumenty ranou hromovou. V době úpravy cen (na podzim) přišla dolům kladenským stávka v hnědouhelné pánvi jak na zavolanou. Sotva se tam poměry urovnaly, nadešel obrovský nedostatek vagonů, pak nezvykle veliké odebírky režijního ublí pro c. k. státní dráhy, nyní hrozila stávka horníků v pánvi ostravské (moravsko-slezské), lze si představit, jak — dle bursovního žargonu — »mírnění se upevnilo« a »ceny mají tendenci vzestupnou«.

podniků a to bylo by podnikání pro svoji riskantnost pro obce málo vhodné.

Oproti tomu bylo by lze čeliti kartelu velkoobchodů soustředěním poptávky velkých interessentů, zejména obcí a jejich průmyslových závodů, jakož i jiných veřejných korporací a podniků, které dnes rozptýleně uhražují svoji spotřebu a tím nechávají ležeti ladem vliv, který by vykonávati mohly poptávkou sjednocenou. V rámci této akce mohly by pak i větší konsumy uvažovati o řešení otázky zásobování drobného konsumu, zejména chudiny, uhlím v režii obce (zřízením obecních prodejen uhlí). Není pochyby, že ani tu nelze si činiti naději do dalekosáhlých úspěchů, neboť bude i tu třeba čítati s velkou režií obcí, a kromě toho i s malou platební schopností a ještě s menší vůlí k hotovému placení u drobných konsumentů, bude-li se platiti obci. Kdyby pak nastati měly nedoplatky, které by ve zvýšené ceně uhlí musily od jiných býti uhražovány, pak by akce již předem musila býti ohrozena. Běží tedy o úkol, který klade právě tak zvýšené požadavky na moralitu publika, jako na zralost samosprávy: jest *quaestio facti*, zdali obě tyto podmínky dostatečnou měrou jsou splněny.

(Dokončení.)

Zdražování životních potřeb.

Napsal JUDr. Karel Viškovský.

(Dokončení.)

Naznačil jsem takto v hlavních rysech cesty k reformě v některých oborech zásobování konsumu. Analogicky lze si představiti vývoj věcí i v jiných oborech konsumu. V zásadě běží postupně o poslání a ozdravění distribučních živností, pozvolné pronikání živností těchto veřejnou ingerencí (veřejná regulace obchodu tržními řády, opatřování pramenů nákupu, sprostředkování nákupu,

*) Zečela správně proto na př. prof. J. Koloušek při všeobecných výpočtech daňových Dol. Rakousy a Terst jako výjimky vynechává, a m. j. i uvádí: »I jinak hlavní a sídelní město při centralistickém státu musí vykazovati zdánlivě poměrně daleko největší poplatnost, jelikož všechny úřady hlavní, všechna zařízení státní, dvorní i obchodní tam nutně gravitují!« (»Naše Doba« roč. XIII., str. 413.) — Velmi případně odpovídá prof. Wieserovi v té příčině i »Fremdenblatt« (z 25. září 1906) m. j.: »Důchod, z něhož se platí daň důchodová, dále také i činže a j. nevzešly vždycky tam, kde se důchod zdaňuje a spotřebuje, nýbrž namnoze v jiných zemích. Dol. Rakousy na př. nesou 48% veškeré osobní daně z příjmu (důchodové) v Rakousku, a přece je naprosto nepřípustno jim tuto kvótu celou vážně příčítati. Následkem bezčetných nerozčlenitelných přesunovacích procesů nedá se naprosto »Dal« a »Má dáti« mezi jednotlivými částmi jednotného hospodářského organismu zvláště oddělit zrovna tak, jako tomu je asi u údů lidského těla.«

dodávání zboží malým živnostem obcí k rozprodeji atd.), až posléze soukromé podnikání stává se v tom kterém oboru pouhou zevní formou a přechází se k podnikání veřejnému.

Třebať potřeba veřejného podnikání dosud všeobecně se nepociťuje, ano naše veřejné orgány správy místní k úkolu tomu z daleka ještě nedozrály, dospívá přec otázka tato pozvolna k řešení alespoň v některých oborech, kde zásobování konsumu buď jako opatření chudinské povahy aneb rázu veřejně zdravotního stává se naléhavým. V té příčině hlásí se již k řešení otázka opatřování chudiny velkoměst komunálním prodejem uhlí a bramborů, kdežto s hlediska zdravotního tu i tam dospěje k řešení otázka zásobování zdravým mlékem, hlavně mlékem pro kojence a děti vůbec. Otázky tyto nelze již pokládati za vzdálenou hudbu budoucnosti, nýbrž za úkoly, které v brzké době naléhavě budou volati o své rozřešení ve velkoměstech a střediscích průmyslových. Řešení potřeb těchto bude však předpokládati jiného nazírání našich obcí na otázky toho druhu, které za dnešního nazírání pokládány jsou namnoze za nedotknutelné obory soukromého podnikání, a kromě toho i větší vyspělosti a zralosti našich obcí a samosprávy vůbec, zejména větší hybnosti jejich v komunální politice hospodářské a sociální, než s jakou setkáváme se dnes v našich obcích. Myslím, že otázky tyto budou v budoucnosti zkoušením kamenem zdatnosti a ceny našich komun.

*

Vedle ingerence veřejné nelze podceňovati ani vlastní s vědomoci spotřebitelstva, která v cizině namnoze již koná konsumu platné služby, kdežto u nás ve velkém celku dosud leží ladem.

Jeden z prostředků k částečnému řešení této otázky spatřován byl svého času v konsumních spolkách, resp. družstvech. Ale tato akce, která vznikla u nás pod vlivem Schulze-Delitschovým, pohybovala se na nesprávných cestách, až po většině zbloudila ve slepé uličce. Akce konsumních spolků vyrostla v Čechách a v Rakousku vůbec v ovzduší, které předem bylo jí nepříznivo: v ovzduší zakladatelského ruchu, kdy ve všem spatřován byl prostředek ku zbohatnutí. Tak staly se — jak praví Dr. Riehn ve svém spisku »Arbeiterkonsumvereine« — z konsumních spolků, které měly samy nahraditi malý obchod, opět jen »mnohohlaví dividendy chtiví kramáři«. K tomuto nepochopení vlastního úkolu

konsumních spolků přidružil se tu nedostatek rozhledu obchodního, tu zas nepočitost, a katastrofa byla dovršena. Tak zhroutily se české »Ouly« Drem Chleborádem s takovou emfasi v život uvedené a touto nemoci trpí dosud četná jiná zásobní družstva dělnická, která jsouce hříčkou v rukou jednotliveců, jsou dnes jednou z nejslabších větví celého družstevnictví našeho a vykazují stále největší procento úpadků. K tomu samy vůdčí kruhy socialistické nepřály dosud tomuto ruchu, jednak že patrně nechtěly třístiti úsilí své již nyní na více směrů, jednak že opírají se tou dobou více o politiku než o své pomoc.

Přes to však nelze svépomocná konsumní sdružení a priori pro všechnu budoucnost pokládati za odčiněna, naopak zdá se, že éra jejich teprve zraje, třeba nelze rozřešení celé otázky zásobování širokých vrstev se od nich nadítí — jak dříve se za to mělo. Ano v poslední době — zásluhou střízlivého nazírání na vše — konsumní hnútí nabývá opět praktického významu. Na doklad toho podávám několik dat o vývoji konsumních spolků a družstev z poslední doby v cizině.

Význačno jest hlavně rozšíření »konsumních spolků« v Anglii. Podnět k nim — jak známo — dalo zřízení konsumního spolku 28 tkalci v Rochdale (»pionýři rochdalští«) se základním kapitálem 28 liber šterl. v r. 1844.*). R. 1897 měl spolek ten 12.775 členů s obratem obchodním více než 7000 K. Roku 1900 čítala Anglie 1464 spolků konsumních s počtem členů 1,709.371 s obratem obchodním více než 1200 mil. kor. a ziskem téměř 180 mil. kor. (jenž rozvržen na členy dle míry nákupu). Zmínky zasluguje, že konsumní společenstva neomezují se v Anglii výhradně na odbyt zboží, nýbrž přejímají od členstva svého (na př. dělníků, řemeslníků) i jejich výrobky a že tak razí cestu sdružením produktivním.

Konsumní spolky organovány jsou dle jistých vrstev obyvatelstva neb společenských tříd, aby tak upraviti se mohly dle jejich zvláštní potřeby.

Pozoruhodný jest též rozvoj konsumních spolků v Belgii, zřízených po vzoru anglickém, kde setkáváme se s velikými podniky konsumních společenstev, mezi nimiž vynikají v Brusselu a Gentu »Maison du peuple« a »Vooruit«. Zmínky zasluguje, že

*) Viz o tom Holyoake, History of Cooperation (übers. von Häntsche, Geschichte der redlichen Pioniere von Rochdale.)

v Belgii závodí strana sociálně demokratická s katolickou ve zřizování konsumních spolků, tak jako u nás svého času různé strany a směry ve zřizování spolků takových a úvěrních společenstev houževnatě navzájem závodily a na Moravě a v Krajině i jinde na př. při zřizování Raiffeisenkých záložen dosud závodí.

»První vídeňský konsumní spolek« působí 42 roky a čítal koncem roku 1903 39.728 členů.*). Obrat ve zboží činil za r. 1903 11,095.000 kor. Ve smyslu stanov rozvrhuje se docílený zisk na odběratele zboží: za r. 1903 rozvrženo zisku 650.793 K, což činilo dodatečnou slevu $6\frac{1}{2}\%$ ceny nákupní. Spolek zabývá se s prostředkováním prodeje hlavních životních potřeb, hlavně mouky, cukru, kávy, piva, vína, petroleje, paliva atd. Spolek má veliká zásobní skladiště (skladističní a jiné budovy oceněny jsou v bilanci přibližně na million korun), zásoby v 18 prodejnách činí více než půl millionu korun, vinné sklepy se zásobami mají cenu bez mála million korun. Vlastní kapitál provozovací s rezervami činí as 1 million korun.

Rozvoj a úspěch konsumního sdružování zabezpečen jest hlavně od té doby, kdy konsumní spolky počaly vznikat ne z podnikatelské spekulace, nýbrž z potřeby obecenstva pro konsum vyšpělého a když dle potřeby této se zařídily a dle jistých vrstev obyvatelstva specialisovaly. Tato vyspělost konsumu, zralost publike pro společenstevní organisace a specialisace dle tříd obyvatelstva byly právě podmínky, kterých nedostávalo se našim »Úlům« — výtvorům zakladatelské horečky a národochospodářského blouznění. Tehdejší družstevní podnikání mělo jen družstevní formu, za níž stála vždy osoba neb několik osob jakožto podnikatelé, kteří — tu obchodní nezralostí, tu nepočitivostí — podnik uváděli ve zkázu. Podnik byl zpravidla publiku vnučen, nikoli z potřeby zřízen, a proto zájem publika byl nepatrny. Súčasně vrstvy byly různorodé, dosud užšími svazy navzájem nepoutané, a tak nebylo podkladu pro zdravé družstevní podnikání, které vyžaduje účast a vzájemnou znalost účastníků a svobodnou volbu spolehlivých funkcionářů, nikoli volbu osob nastrčených neb se vnučujících.

Ještě bezpečnější půda zjednána pak konsumním spolkům tím, že spolkům (družstvům) dán tu i tam officiální neb aspoň polo-

*) Uvážíme-li, že členové jsou povětšině otcí rodin, pak můžeme souditi, že zásobovací činnost spolku vztahuje se přibližně na okruh 100.000 až 150.000 osob.

officiální ráz tak, že funkcionáři zodpovědní jsou za vedení družstva nejen jeho členům, nýbrž i svému zaměstnavateli, úřadu, státu atd. Tak mají se tu a tam vči při konsumních společích zřízených pro zřízence jistých závodů, pro úřednictvo, důstojníky atd. S takovými odbornými konsumními podniky setkáváme se hojně v cizině, tu i tam též u nás.

Uvádíme tu na př. veliké konsumní sdružení anglického úřednictva a důstojnictva »Army and Navy Stores« v Londýně zřízené r. 1870, po němž ještě některé jiné veliké konsumní organizace těchž interessentů uvedeny v Anglii v život. Ve Francii má úřednictvo svou »La grande cooperative«, která zřízena byla s morální a finanční podporou státu. V Německu působí v oboru tomtoto »Spolek německých důstojníků« zřízený r. 1884 s 52.000 členy, z nichž 35.000 účastní se nákupu,* a spolek úředníků německých, zřízený r. 1889 jako akciová společnost se 40.000 členy.

V Rakousku jako konsumní podniky poloofficiálního rázu uvéstí lze skladisti potravin a životních potřeb pro úředníky a zřízence rakouských státních drah i některých drah soukromých. Pro personál státních drah zřízeno jest 12 skladisť organizovaných dle způsobu konsumních spolků, kteréž čítaly za r. 1903 členů 27.417 a měly obrat ve zboží za 5,559.490 K. (V Čechách působila skladisti v Plzni, Táboře a Lounech, ve Slezsku v Krnově, na Moravě jich nebylo.**)

Drobná konsumní družstva dělnická mají svůj všeobecný svaz rakouský, který (jak na pražském sjezdu jeho r. 1906 zjištěno) čítá 384 společenstev.

V poslední době také u nás hnutí konsumní se vzmáhá a není vyloučeno, že by setkalo se se zdarem, kdyby vyvarovalo se chyb, které v letech sedmdesátých je provázely. Dnes má hnutí to připravenu půdu v postupujícím stavovském seskupení společnosti, zejména ve vyhraněné odborové organisaci dělnické a v šíření se organisaci vrstev byrokratických a jim příbuzných (učitelstva atd.). Poměry ty činí možným zřízení velikých organisací konsumních, které nakupují ve velkém, jsou zařízeny pro spotřebu stejnorodé vrstvy obyvatelstva a dovedou si upravovati platební poměry vůči svým odběratelům-podílníkům. A tak může vzrůsti v organizacích

*) Spolek tento není výhradně konsumní, nýbrž má za účel stavovské sdružení výběc.

**) Viz »Wohlfahrtseinrichtungen bei den österr. Staatseisenbahnen«. Nákladem c. k. ministerstva železnic 1904.

těchto moc, která by na rozdíl od chabých rozptýlených překupníků dovedla být prostředkem proti spekulativnímu zdražování konsumních předmětů, která dovedla by zahájiti i boj proti nekalým kartelům v oborech konsumních a křižovati jejich politiku buď podporou kartelových ouitsidersů neb i politickým vlivem své organisace u parlamentu a vlády. Zdá se, že již i dělnictvo úkoly tyto počíná chápati: projekt socialistického předáka Dra Karpelesa na zřízení velikého konsumního sdružení dělnictva v Rakousku tomu nasvědčuje. Úspěch každého hnutí toho druhu záleží však opět a opět na obchodní střízlivosti a poctivosti vedoucích osob.

*

Ve velkém celku běží tedy při otázce zásobování konsumu povětšině o problem organisace sprostředkovací služby mezi produkci a konsumentem ve způsobu vyhovujícím potřebě moderních středisek obyvatelstva. Hlavně třeba zabrániti, aby produkt určený konsumu neputoval ke konsumentu rozptýlenýma chabýma rukama, které — jak jsem již výše naznačil — podobají se chatrnému děravému potrubí vodovodu, jímž největší část soustředěně čisté vody cestou se ztrácí a zkaluje. Zdravé orgány distribuční dovedou vykonati služby na obě strany — konsum i produkcii — a uvésti v oba tyto zájmové směry jistý soulad. Poukazuji tu příkladně jen k zájmu zemědělství, které by výrobu svoji, zejména pokud běží o jisté specialisování výroby při produkcii másla a mléčných výrobků, drůbeže, vajec, zeleniny, ovoce, mohlo značně zdokonaliti se zřetelem na rostoucí požadavky konsumu, kdyby stál mu k ruce zdravý domácí obchod, jenž by odbyt výrobků těch dostatečně organisoval. Ale bez opory takové není zájmu v zemědělství na podobném specialisování, neboť zemědělství nemá vždy záruky pravidelného odbytu, ježto drobný slabý meziobchod odbyt neorganisuje, nýbrž kupuje takřka dle denní potřeby: a tak nastávají doby, kdy trh jest přeplněn, a periody, kdy konsum jest beze zboží. Proto není divu, přebírá-li výrobky toho druhu šmahem cizina takřka od úst našemu konsumu, a to ne snad proto, že dráže platí, nýbrž že má o stupeň organisovanější obchod a platu i úvěru schopnější odběratele.

O reformě zásobování konsumu a její nutnosti ve veřejnosti mnoho se mluví, silná slova (»lichva«, »vydírání«) padají na vše strany, aby spíše zatemňovala věc, než ji objasnila. V pravdě není odvahy zasáhnout tam, kde třeba nápravy. Reforma musí tnouti

do živého — o tom není pochyby — má-li setkat se s úspěchem. Mají-li se vyloučiti zbyteční prostředníci, kteří zdržují i zdražují odbyt zboží, má-li obchod a výroba se soustřediti, má-li zabezpečeno býti zlepšení jakosti zboží atd., vždy nalezne se okruh osob, který ucítí následky reformy bolestně na svém těle. A všichni tito křičí již napřed, běží-li o nápravu. A dnešní politika — (míním právě politiku v širším slova smyslu) — která chce uspokojiti na vše strany, bojí se proto ostřejšího řezu, bez něhož léčba ani tu se neobejde. Voláte-li po nápravě v drobných živnostech distribučních, ozve se vám heslo ochrany maloživnostnictva na tomto nejnepravějším místě. A přec právě opravdový přítel maloživnostnictva musí varovati se toho, aby slučoval otázku maloživnostenskou s budoucností a množením se oněch drobných prodejen, které moderní zásobování přivádí na nepravé cesty. Zdravá maloživnostenská politika nalezne vhodnější objekty pro své působení v podpoře oněch živností, které právě ve formě živností malých neb středních vývoje jsou schopny. Ale heslo jest jednou tu a dovede křižovati širší zájmy a potřeby moderního konsumu. A tak břídí naše hospodářská politika v tomto oboru dále.

Připomínám, že nechci tím národohospodářské politice vnucovali výhradně jednostranné hledisko konsumentovo. To bylo by stejně zvráceno, ano zvrácenější, než nerespektovati hledisko konsumu vůbec. V době, kdy mzdové proudění jest v plném rozmachu, kdy zemědělství zápasí o zlepšení svého výnosu, kdy živnostnictvo touží po zlepšení své existence, zaopatření ve stáří atd., nelze již vraceti se k hospodářské politice vedoucí k cenám minimálním, nýbrž lze míti na mysli zabezpečení cen přiměřených, spravedlivých. Běží tedy ne o to, vyrvati výtěžek producentu a dělníku, nýbrž zdokonalením a organisací výroby zabezpečiti výrobu levnější a hlavně organisací tržby zabrániti plýtvání materiálu, práce, dopravy atd., jež zdražuje distribuci životních potřeb a na druhé straně zabrániti i takové organisaci výroby i tržby, která by na újmu konsumu výhod z organisace plynoucích výhradně chtěla pohltiti k soukromému prospěchu organisovaných podnikatelů.

I když tedy hospodářská politika nemůže vedena býti výhradně pod zorným úhlem zájmů konsumu, jest na čase přec, aby alespoň nebyla vedena bez zřetele na konsum neb proti jeho zájmům. Budiž zde vzpomenuto slov, jimiž potřebu tuto vystihl německý učenec:

»Der moderne Wirtschaftspolitiker, welcher auf der Höhe seiner Zeit steht, kennt nur noch nothleidende Producenten. Aber auf die Gefahr, veralteter Ansichten beschuldigt zu werden, kann ich doch nicht umhin, auch des Prügelknaben der heutigen Wirtschaftspolitik, des Consumenten, zu erwähnen.« (Bücher, Verhandlungen des Vereines für Socialpolitik, 28./29. září 1894, str. 150.)
